

Мухар-Шибэрий аймгай
хынгууд 600 цөингэр мя-
гүрэндэ үйлүү тушаагаа,
хэс хэс хайууштай. Мү-
жлэдэ тушаагаагай үхэр,
хонид тус тустаа гүүр-
отаранууд болгоодоо,
хэ малшадта дамжуула-
а.

В. БАТОРОВ,
мамай тусхай корр.

«Буян» хуудалда,
дэххи юурта. Ц. Цырен-
киев: «Унаха газраа
ашалд хаа... туужааа бу-
гүдэй эхин. Зуналанда,
арай дээс уругуулашда,
Мунгалова: «Үгсрэ то-
ууригуйлаа, тусхай»

ЭНЭШЬЕ УДАА ДАБАХАБДИ

Мүнөө, дэлгүүрэй харилцаагудад ороож аажа байгаа эхэ номууд үе сагта ямар нэгэн тон хэрэгтэй зүйл үйлдэжирлээ, мүнээ олоогүй хаа, бэрхтэй даа. Манай «Южний» гэжэн барилгашад кооператив дүрбэн жэлэй саада тээ Захааминий ойнхожо-рууллагад ойн ажахын үргэн хэрэгтэй эд бараа гаргалз цехэй бааза дээр нэгдээ нээ.

Дүрбэн жэлэй туршада кол-лективийн нилээд бэхжээ, Мүнөө 40-өөд хүн ажалланаби. Ушөөшье хүнүүд бидэнд эрэн-хэйшье мэдлээр, барилга-мүнөө хүшэр байдалдаа ороонхой, материалууд үнэтэй, сэнтэй, мүнээ алтан үгэ гэхэ мээ.

Гэбшье бид дүрбэн жэлэй туршада муу бэшэр хүлээжэ байнаби. Ажахын барилгашад цехнээ, барилгашад бригадаа, хабсаргалшад, сантехникүүдэй зөөнүүлхэа бүрдлээ. Техникийн талаар хэдхэ боллоо хаа, модо зөөдэг 2 ав-

томашина, 2 самосвал, ГАЗ-66 тухээд нэгэ машина, ашадаг түхээрэлзүүд, трактор манг да бии.

Эндэ хөрөөдлээн модоной үлгэдэлүүдээ шукатурка хээ-хээ хэрэгтэй драмка-модо бэлдэжэ гаргана, хэрэглэмжээ гаргагдан модон түлээн болгодоно.

Нелондо бидэ 3 миллион 685 мянган түхээригэй барилга-хабсаралын хүлээмэри хээ-рээ. 2 миллион 690 түхээригэ барилгын зүйлүүд, хөрөөд-мэл материалууды гаргаа-бли. Бүхидхэ 6 миллион түхээригэй ажал хээн болоноби. Гэбшье ашаг олоомнай урда жэлүүдэйхнээ тон бага. Энэний сэнгүүдэй эхээр нэм-нэгнээ болон.

Жэжэнь, урдаандаа 1000 хэ-нэ хирпинс 64 түхээригэ бай-хан хаа, мүнөө 22 мянгатаа болон. Бүхэ юмнээр үнэ сэн 600—700 дахин дээшлээ гэжээ. Тини гэгэи хөрөөд-лээн материалуудай сэн оройдоол 60—70 дахин нэмэ-

нэн байха юм. Хараадшье үмэт даа, ямар эхэ нигаатой гэ-шээ! Манай продукцияда сян-гын нэмээд, худалдажа аба-ха хүн үсөөрхэ бшуу.

Бидэ экхэнхэдэ предпри-ти-нүүдта болон эмхинуудтэ үүд-лэи, сонхын модоноуды, ку-х-ниин гарцуур, бусад мебель хөрөөдлээн материалууды бүтээжэ худалданаби. Мүн сантехниксэ түхээрэлзүүдээ тоолхо, заабабарлаа ажал хэ-ноби.

Дурсагданан сагай хугасаа соо Задан комбинат 2 бай-ратай болбосон түхээригэ ажа-нуудалдай 4 гэр, Новостройка хууринда клуб, хилээмэй за-водто 4 автомашинын гараж, мехлоскодо уна бүлээд түхээ-рлэгэ барилга тушаагабди. Мүн городской банин, прачеч-най, «Кристалл» гостиницын, 11-дхн хүтээдэй саадуудай байшануудай, 5-дахн хургуу-лын түхилин системн заа-барилга хэбди.

Энэний хажуугаар өндөд ту-

хайгаа баһал мартанугубди. Өөһдөө 2 байратай гэр бар-ярабди, столары, драконча цехүүдэй байшанууды заа-барилгабди. Мүнөө 14 мян-чин байха гараж барилга бай-наби. Мебельн цехэй байшан барилга гээд хараанабди. Мүнөө дээрээ мүнэн үгэ, энэ асуудал ушөө хүсэд шиндэг-дэггүй байнаар. Энэ үдэ хил-лээмэй заводой байшанууды заабабарилан хэлбэрлэбди.

Барилгаар, түхээрээр юмэн олон даа. Эгээл бэрхтэй асуу-далтай гэхээд, мүнөө бүхэ юмэн үнэтэй. Захи хэгшэдэ билэ нашь амиларжа шадаха-губди. Тинишээ бүхэ кол-лективүүдэй бугтай ажал, хэрэгүүдэй урлагтай байдала мунда ашаттай. Эд бэрхшээл-эндэ саг зуурын гэжэ ханга-дана, Манай гүрэн хүшэр хүн-дэ сагууды хэдэ дахин даба-жа гараа даа? Энэшье удаа бэрхшээлүүдэ дабахаан гэ-жэ ханана.

В. СОШНИКОВ,
«Южний» кооператив дир-
ектор.
Закаменск хото

Байгша оной хахад жэлэй дүнгүүд

НАЙДАЛ ТҮРҮҮЛХЭ ЮУМЭН ҮГЭ

Статистикын талаар Буряад Республи-
кын гүрэнэй комитет 1993 оной түрүүшын
хахадта манай республикын социально-
экономическа хөгжэлтын болон экономиче-
ска реформын ябасын дүнгүүдэ согсол-

жо, зарим тэдэ шэнжэлгэ хэһэн байна.
Энэньһэ манай унашагдалы хонирхуу-
лаар зарим бүлгүүдээр хурангы тайл-
бар хэжэ, тоолхо гэжэ шиндээн бай-
наби.

Буряад Республикын гол шу-
лаха ханбара болохо промыш-
леносты, бүхэ оройнбарил-
дала, нилээд доройтонг бай-
далда ороонхой гэжэ мэдэнбэ-
ди. Мүнгэн дээрэ тоолхо бо-
лоо хаа, 1993 оной түрүүшын
хахадта мүнөө байһан сэн-
гэр 90,9 миллиард түхээригэй
гэхэ гү, али нелондо жэлэй
энэ үеынхнөө 5,3 дахин эхэ
промышленна продукци гарга-
даа гэжэ тоологдоно. Харин
болото дээрэн финическэ
хэмжээгээрнэ сэрлэжэ, хаража
үзэхэдэ, үйлдэбэрлээн хэмжээ
ааар 10,2 процентээр доошоо
ороон байна бшуу.

Машина бүтээлэ болон метал-
лал болбосоруулсан 16 пред-
прияти дундаа 9 коллек-
тивны нелондо жэлэй энэ
үеынхнээ үйлдэбэрлээн бага
болгоно байна. Тэдэний тоо-
до «Электромашина», «Тепло-
прибор», судна бүтээлэйн, ло-
комотив-вагон заабабарилгын,
Гусинозерский радиозаводууд,
присбор бүтээлэйн нэгдэл нэн
түрүүн ороно.

Угтарһын жэлэйхтэй сасуу-
лахда, ой модоной промышлен-
ностийн предприятинууд дээр-
гэ модо хөрөөдхэ үйлдэбэр-
лээн эхээр доошолоон (37,7
процент) байха юм. Гол түгээб
энэний Ойохой лескомбин-
надай байдалһаа дуулидаа,
мүгэ гэхэдэ, эндэ үйлдэбэрлээн
юмта 69,7 процентдэ хүрһэн
байгаа. Харин Сэлэнгын модо-
ной баазада тэрүн — 38,6.
Байгалий модоной баазада 51,2
процент болоно байна бшуу.

Барилгын материалууды гарга-
даг промышленностийн мэд-
лэй 23 предприятинуудай
18-ниин үйлдэбэрлээн доошоо
улиба. Харин 7 предприяти
үйлдэбэрлээн хэмжээ 40 болон
тэрэйнхээ дээрэ процентээр
бага болгоно байна. Тэдэний
тоодо Тимлюйн асбестоцемент
ауйлуудай завод, ханан мате-
риалуудай Загорский завод,
Загарайн доломит уурхай,
Улаан-Удын СПСК болон бу-
сад ороно.

Хүтгэн промышленностийн
предприятинуудай дундаа нэ-
дондо жэлэй түрүүшын 6 на-
рын үйлдэбэрлээн хэмжээдэ
хүрөөгүй коллективүүдэ тоо-
лохо гэхэд, нэн түрүүн «На-
рия самбын мануфактура» гээ-

жэ акционернэ бүлгэм — 1992
оной январийн-ноинин хэм-
жээний 84,4 процент, «Гидар
трикотаж» хуваанай фаб-
риказын гэжэ АО-31,9 процен-
т, Хагтын эрээлгэ-нхэлгэйн фаб-
рика — 23,7, «Туяна» гэжэ
АО-86,4, «Захааминий ойл-
лоой фабрика» гэжэ АО-71,7
процент болохо продукци гар-
галан байха юм.

Эдэ хоолой промышленност-
ийн үйлдэбэрлээн гаргалз
продукциын хэмжээн нелон-
доной энэ үеынхнээ хүрөө-
гүшье хаа, зарим зүйлүүдэй
талаар дээшлэхэ баримтанууд
үзэлдэг болохо байна гэжэ
хүлээжээ баатар болоноби.
Жэжэнь, колбаса гаргала —
8,6, мяхээр хэгдэһэн полу-
фабрикадууд — 9,8, кондитерска
зүйлүүд — 8,0 процентээр 1992
оной түрүүшын зургаан на-
рыньһаа дээрэ үйлдэбэрлэ-
лээн байгаа гэжээ. Энэний
найшаалтай үзэгдэ.

Бүхидхэ республика дотор
промышленна үйлдэбэрлээн хэм-
жэний доошоо болгохо хадаа
хүлээмэрин саг эхээр гэхэ
ушарта хүрһэн байха юм.
Гансал июнь нара соо 15 пред-
прияти ажаллаа зогсоохо баа-
тай болоо нэн. Тингэжэ про-
дукция худалдажа шадахаа
боллоо, мүн да материал бо-
лон түүхэй элэй дутагдалһаа
дуудамжаа, үйлдэбэрлээн
зогсоонхой эсэстэ бүхидхэ 51,9
мянган хүнэй нэгэ үдэр хү-
лээһэнэй адли ажалал саг
хосороо ха юм. Тингэжэ 5,3
миллион түхээригэй продукци
гаргадаагүй үлөө гэжээ.

Арадай үргэн хэрэглэмжнэ
эд бараан гэхэдэ, үнэрһэн
зургаан нарын туршада 31,1
миллиард түхээригэй гаргал-
далан байна. Харин энэниин
нелондоной энэ үеынхнээ жэ-
шээдэ, оройдоол 86,5 про-
центнэ болоно байна ха юм.

16,8 миллиард түхээригэй эдэ
хоолой зүйлүүд болон 11,4
миллиард түхээригэй эдэ хоо-
лойд бэшэ эд бараан гаргалда-
лан байгаа. Эдэ хоёр түхээр-
игэй зүйлүүдэ гаргалда энэ үе
соо тустай 12,8, 17,8 процен-
туудээр доошолоно байна.

Арад соной хэрэглэмжнэ эд
товар үйлдэбэрлээн гаргалтын
нэгтэ хэмжээн соо арга бо-
лон архини зүйлүүд зургаан

нарын туршада 9,3 процент
хувинын эзэлһэн байха юм.
Архини зүйлүүдэ үйлдэбэр-
лэжэ 1992 онойноо 2,6 про-
центээр дээшлээ.

Баталгалан хэлсээнгүй
үлээдөөр, уялгада өһөөр үгтээ
жэ промышленна продукци 1,6
миллиард түхээригэй дутуу
гаргалдаа гэхэ гү, али энэ-
ний нигтэ үйлдэбэрлээн хэм-
жэний 1,8 процент болоно
байна.

Промышленна продукци үйл-
дэбэрлэйн зарим предпри-
ятинуудта бага болохо, тума
тэндэ ажаллагдахо тоо үсөөр-
хэ баатар болоно. Түрүүшн
хахад жэлэй эсэстэ промыш-
ленна-үйлдэбэрлээн хуули-
гүдэй дундаа ээргэн тоо
79,7 мянган хүн болоо гэхэ гү,
али нелондоной энэ үеынхнээ
5,3 процентээр үсөөн болоно
байха юм. Ойдоогоор хээбэдэ,
промышленна набаардаа хү-
лээжэ байһан 4,5 минта тухай
хүхүүд ажаллаа гаража, арал-
жаа наймаанай байгуулла-
нуудта ороон гү, али нүгөө-
дүүлһн ажаллүүлһн тоол
ороно байна гэжэ баг-
саамжалхаар.

Бүхидхэ республика дотор
январь-июнь нарануудта ажа-
лай бүтээсэ 5,2 процентээр доо-
шолоно байна. Эгээл эхээр
ажалал бүтээсэ бага болсон
набааринууд гэхэдэ, ой модо-
ной, модо болбосоруулгын ба
неллоомо-саарнайн промыш-
ленносты (28,7 процент), барил-
гын материалуудай промыш-
ленносты (13,5 процент) бо-
лоо. Харин шуудуу нүүрлэ-
нэй промышленносты ажалал
бүтээсэ 10,6 процентээр, үн-
гэтэ металлургида — 14,6 про-
центээр дээшлһэн байха юм.

Иимэрхүү дүнгүүдтэйгээр ма-
нэй республикын промышлен-
носты байгша оной түрүүшын
хахад түгээсэһэн байна бшуу.
Баясаха, найдал түрүүлхэ
юмэн үгэ, ажабадалайнхнэ
улам мууджаа байһые ушөө
дахин гэршлэжэ үгэнэ. Эдэ
дүнгүүдэ дэлбэһэн шэнжлэжэ
үзөөд, оршон байдалаа найжа-
руулһын тула зохио хэмжээ-
нүүдэ засаг турынхнээ, ажа-
хын набааринуудай дар-
ганарһаа ажаа ёһотой боло-
но бэшэ гү?

Мүнөө нефть олоборилго
бага ээргэ тогтууртай болохо
хэһээд гээд түлшын ба элшэ
хүсэний министрээр нэгдэлхэ
хэгдэжэ асуудалнууд, финан-
сын ба тамуухайн байгуу-
лалтануудай ажал хэрэгүүдэ,
предприятинуудай ажал ажуу-
га зүбшэн хэсэгдээ. Прези-
дент Мирча Сегур, парламен-
тын түрүүлхэ Петр Луини-
ски, премьер-министр Андерс
Сангели ба Тираспольн хүтээ-
лэгшэд Игорь Смирнов,
Григорий Маракуча гэхэдэ тэ-
рэй хүдэлмэридэ хабаадал-
лаа.

1961—1992 онуудай мүн-
гэньһэ нэгдэлхэ тухай Россия
Түбэй банкын шиндэбэрлэ-
нэ хэһээд, Днестр шадар то-
хёоллоон шахардуу байдал
тухай асуудал мүн лэ дайра-
лаа. Молдавын купон тоон-
гүгөөр, энэ ород мүнэгэ хэр-
гэлдэжэ байгаа. Мүнөө дээрэ
хуушан мүнэгүүдэ хэрэглэ-
жэ байха, тини эд бараа га-

Манай Добо-Енхор нота-
тагта залуу айлууд жэл-
нээ жэлдэ олошорно. Заа-
хан хүнүүдүүдэ олон.
Тэдэний аяар холо Аса-
гадай дунда хургуулида
хурана бшуу.

Үбэлэй сагта хургуули-
да абаашиха, хургуули-
һаа асарха гэжэ бэрх-
тэй болоо.

ХҮРГУУЛИ-СААДТАЙ БОЛОХОМНАЙ

20 хурагшад, саадай
20 хүнүүдэй байха хам-
та 40 хууридай хургуули-
саадай барилга энэ ха-
барһаа түргэнөөр бариг-
дана.

Жамса Гаданович Со-
номдоржиевич хүтэлбэр
дору модоно дархашуул
үлгөнэй хэрюундэй на-
ранай ороотог тогтон то-
ронгүй ажаллана. Даш-
инна Цыденовеев, Нико-
лай Цынович гэхэдэ сүг
хүдэлһэн хүдэлхөө жэжэ
харуулан бүтээсэ эхэтэй-
гээр хүдэлмэрилнэ. Но-
тагтай хамтын ажахын тү-
рүүлхэсэ Ваир Баторо-
вич Дондуков барилга-
шадта али болохо туһа
хүргэнэ.

В. БУДАЖАПОВ,
пенсионер.

ТҮЛИШЫН-ЭЛШЭ ХҮСЭНЭЙ БАЙДАЛ ТУХАЙ

Түлшын-элшэ хүсэний, ол-
зорилгын халбарнуудай ху-
дэлэриин тогтууртай болгохо
талаар нахтан Москвада зүб-
лоон болохо, Бүхроссийн эко-
номическа сугалганы урда тээ
бэлдэхэдэ гол шата болохо
үгөө.

Россиян түлшын ба элшэ хү-
сэний министр Юрий Шат-
маров түлшын-элшэ хүсэний
комплексн халбарнуудай эконо-
микын бүхэ байдалда гол ула-
ха шаанартай байһые онсолон
тэмдэглээ. Элшэ хүсэний бак-
линууды алыхар бусад на-
хад халбарнууды баадаа шадаа
хүсэний түлшын үнэ сэнгэй
политика зохион найруулаха
хэрэгтэй гэжэ тэмдэглэһэн ба-
йна. Харин мүнөө дээрэ Рос-
си дотор бүтэн гаргалдаг
продукциын элшнээ бүхидхэ
Европын дунда ээргэн хэм-
жэһнээ гурба дахин эхэ элшэ
хүсн гаргалдагдана. Энэнь
нээ болохо, халбары продук-
цияа гадаадаа багаар гарга-
на.

Мүнөө нефть олоборилго
бага ээргэ тогтууртай болохо
хэһээд гээд түлшын ба элшэ
хүсэний министрээр нэгдэлхэ
хэгдэжэ асуудалнууд, финан-
сын ба тамуухайн байгуу-
лалтануудай ажал хэрэгүүдэ,
предприятинуудай ажал ажуу-
га зүбшэн хэсэгдээ. Прези-
дент Мирча Сегур, парламен-
тын түрүүлхэ Петр Луини-
ски, премьер-министр Андерс
Сангели ба Тираспольн хүтээ-
лэгшэд Игорь Смирнов,
Григорий Маракуча гэхэдэ тэ-
рэй хүдэлмэридэ хабаадал-
лаа.

1961—1992 онуудай мүн-
гэньһэ нэгдэлхэ тухай Россия
Түбэй банкын шиндэбэрлэ-
нэ хэһээд, Днестр шадар то-
хёоллоон шахардуу байдал
тухай асуудал мүн лэ дайра-
лаа. Молдавын купон тоон-
гүгөөр, энэ ород мүнэгэ хэр-
гэлдэжэ байгаа. Мүнөө дээрэ
хуушан мүнэгүүдэ хэрэглэ-
жэ байха, тини эд бараа га-

1936 ОН Тагланов Дам-
линой гэр бүлээд арга-
гүй эхэ баяр баясаланин
асараа. Юуб гэхэдэ, хээсэний
наагдажа ябаһан нааган тэг-
шэржэ, хубүүн түрөө. Нилээд
наажаал болоһон айла ху-
бүүн түрээдөө ямар эхэ ба-
р асарха гэжээ! Ганс нэ-
наадаа дүхэжэ яабан эхэ
эсгэ хобой барлаһанинхнэ
эли ааб даа. Эсэргэн гүлэм-
тэ үргэлжэлүүдэн тахиха
ябаха хубүүн түрөө ха юм.
Тэрэ сагта али бүхн шахуу
хүбүүдтээ ород нэрэ үгэдэг
барилгын гайхалгүй. Тини
мээ Дамлианхнэсэ эрхэ
дархан хубүүдтээ Николай
гэжэ нэрэ үгөө бэлэй. Мүн
Дулама Сэнли гэжэ хоёр эг-
шэриин дахуужаа, эрхээр
дүүлжэ хубүүн дугуй
хууридоо барилгашуу бай-
гаа гэжээ ааб даа. Николай
эсгэ колхозодо модоно дар-
ханаар, мүн баһа элбэ ян-
зын ажалда хүлээдэг нэн ту-
ла гэртээ үнэ удаан байдаг-
гүй нэн. Николай эхэ Баль-
жид эхэ хониды харууналда
хадаа хубүүнхнээ хажууда
дүнгөөр басага асаржа хуу-
лаан юм. Тэрэ үдэ, хэний-
шье мэдхээр, үхбүү түр-
нөөр лэ хойто үдэрхэ ажал-
даа гаралдг нэн. Зарим эхэ-
нэрүүдэ алуу маллаа абата-
раа түрөөд, үхбүүдтээ хор-
мойлоомыш гэртээ эрхэ бай-
хан ушарнууд үзэгдэлдэг бай-
гаа. Николай эхэ түрнөөр
лэ хойто үлгөнхнэ хонидо
адуулаха гаралан аа даа.
Үбгэн Дамлиной хубүүдтээ эр-
хүүлгэн дахуужаа ябаха саг
дүтэжэ байгаа нэн. Юбн
хуулиандашье дахуужаа яба-
хаб гэжэ хонс сэлдэхэ абат-
даг дээрээдэ хубүүнхнээ
тогтоё элбэн, үнэрлэн хуу-
лаа: «Байшн даа, ушөө
нэгэ-хобой жэлнээ хуулаа үб-
нөөдэ ябаха заахалбадц.
Шинин булханууды мөрөө-
но шэрхэхн. Ямар байн ба-
лаа, тиниэ бээ?» гэжэ бай-
жа хубүүдтээ эрхүүлдэг ба-
лэй.

Тээ энэ хүсэний хүсэл-
дэггүй. Хайратай даа. Юуб
гэхэдэ, башин Германия эхэ
орондойн дайгаар ороож
эрээ. Нигэжэ эсэргэн наана,
сэлдэхэ ябаһан болоннууд
хэзээжэ, Дамлин нотагтайгаа
олон хубүүдээр Эхэ ороноо
хамгаалхаа дайнда модоно
нэн. Энэ сагһаа хойшо айл
бүхүнэй гэр хоолон хүндэ,
бүрүүлхэ болоо. Гансал үтэл-
һэн үбгэд, эхээрүүдэ, наһа
гөөгөөгүй хүнүүд ажаллаа
эгээл эхэ хүдэлмэришдэний
болохо элбэ ха юм. Дамли-
ной дайнда мөрөөдөө айма-
гай дарга Енжаб Шагдору-
нээ үлүүхэн сагай үнэржэ
байтар «Дамлин Тагланов
баатарай үхэлөөр дайнда уна-
ба гэһэн нүрөөтэй гурбан бу-
ланшадта саарһан эрхэ. Ху-
бүүтээ тэбэрһин Бальжид хэ-
дэ саг соо уйдхар гагуулаа
да абтан, нолдэйн ауйлмса
дулаан хуулаа, хэн мэдэхэ ба-
ла.

Николай долоо наһа гүйсэ-
жэ, эхээд бүхн ажаллан
тулхайт хүн болохо, хуу-
ридаа хураа сагай эрхэ
нэн. Николай дайны хүнүүд
Бүрн-Голой хургуулида ху-
ража эхилбэ. Хубүүнхнээ
хургуулида ябажа эхилхэ
дэнь, эхээдхэ хэдэ хүндэ бо-

лоомы наань, эсэһэнэ мэдэн-
гүй, хубүүдтээ наанагаа зобо-
жо, дулаан гутаа, бэлдэ ба
бусад хубсаа хунар үбэлэй
нүүнин угада бүүдээр лам-
чин гэрлэдэ оёжо хуулаа даа.
Тээд ганса юмэ оёжо бэшэ,
харин үлгөө үдэрхнөө ту-
лээ бэлдэхэ. Үгшье наа, са-
раа балхааттаа хүлээжэ, ху-
нидөө түрөөнй модо нарын
сагаанда бэлдэхэжэ, асарха
ажал үдэртөө шахуу байгаа.
Нимэ хүндэ ажалда дадаша-
лан ганса эхээрүүд эсэхэ
сүсэхые мэдэхэ болонхой-
нууд, аята сай гү, али аарса
хоймоого уугаад лэ ябажа
байгаа гэжээ ааб даа. Хүндэ
хүшэр жэлүүд үнэржэ, таби
гарги ойһоо хойшо одоол
жаргалай найхан саг наба-
раа эрээ. Николай Орлюн-
гэнь түрээ хамтын сугалган
клас дүүргээ түрээ колхоз
доо хүлээжэ эхилээ нэн. Да-
ла наанадаа дүхэжэ яабан

рэнэй военкомадай ноётой
аюуллоод оллоо. Наана-
гаа бу зобогты, үлгөөгүүр
юлан сагта намла эрээрэйтэ
гэжэ хэлээд, хүгшэниин үдэ-
шөө. Наанагаа зобохо хон-
он хүшэрэй үлгөөгүүр эртэ
аймагай даргын таһалгын
үдэндэ эрээд хууриар, дар-
га Гузюков эржэ, байртэй-
гээр мэдлээдээ: «Хэрэг-
тэй бүтөө, гэртээ хубүүнхнэ
гэжэ харихалдтай болохо»,
гээ нэн. Хүшэн түрээ нутаг
тээшэ хубүүнхнээ хүлээг
хүлээһэнэй, наанагаа тэгшэ-
лэнхэй бусаба.

Жэжэй хугасаа мэдэгдэнгүй
тооной түргэн үнэрбэ. Энэ
хугасаа соо Николай найнаар
хүлээжэ, эрхын хүлээмэри-
нэн гэгэи нэрээд хүртөө.
Ажалдаа найнаар хүлээл-
хнэнь түрээ хамтын сугалаа
дээрэ Николай Дамлианхнэ-
та үнэтэй бэлгэ баруулаа-
ба, Ямаршье ажалда шунал-

гаргажа шадахагүй
дэн дахин үзгэр-
таршнэ тросын
Тинхээшэ хүлээ-
тээ нелондоо са-
шэ ааб даа. Шар-
шэржэ ядаа бид
гээд уулахадаа ба-
даа, хуулиан, та-
хатай хүтэй
хөөд, хайлаг са-
ябаа наагай, хон-
гад даа. Хайлаг
майе нигэжэ зобо-
гаа», — гээд наа-
бэлэй. Николай
тэһе трактораа
наагай, бүри
тэрээдхэ хандажэ
дүй дүрлөөд нэ-
лэн нэн. Улэр бо-
райнгаа тоор, со-
далдажа харлаһ

ТҮМЭР ХҮЛЭН ЖОЛООДОГШ

Хубүүдтээ эхэнэ
«эсэһэн даа, ху-
аажаа хубсаан
хэбэ» — гэжэ хэл-
лэ.

Хэдэн жэлдэ тү-
туу жоолоо бар-
дүй дүрлээд Нэ-
динович Тагланов
хүтэлбэрнэ жо-
лоосон хуулиан
сагуудта хураха
ба гаран нэгтэ
жоолоодо. Тэмэ-
н хуулиангэр
аашаа А.А.З.З.
рээ гэжээ! Арга-
ааб даа. Түрүүн
долоо хонс айн
рахар бэлэн бай-
ла нүхэрлэжэ нэ-
дээрэ холо ганс-
аг дээрлээ гэр-
тээ эрд алууджэ
жэ эрд шиндээ
лэгтээ хадсаха
лоо нэн. Тингэжэ
Дамлианович ба-
да бодо мал аду-
м.

Мүнөө гэр бид
тогто гэжэ хон-
хон ажаллаа ая-
р хубүү, хоёр ба-
табинан үнэр ба-
да Дамлианович ба-
гаа ямаршье ба-
сугахуулаа оло-
шад хүнөөд оло-
һон зон хатуу дү-
байдаг гээд дүн
гүгэй. Николай
ба Галина Цыну-
лановтай үстэй
намант залуу хуу-
шье түүхэ бэшэ,
гэр жэлээ болохо
жэ наанадагби.

тайгаар хүлээдэг хадань Ни-
колай хубүүдэ трактористын
курсануудта элгээгээ нэн.
Николайн тэрэ курсанууды
түгээсөөд, түрэл нутагаа бу-
сахадын, колхоз ДТ-54, МТЗ
түхээрэй тракторнууды абан-
хай, газар эхээр хахалан эл-
лээ зорилго урдаа табиһан
байгаа. Тэрэ үдэ Шү-
тэн Лопосович Гомбон Чи-
колай Дамлианович Тагланов
хоёр «Улаан-Аха» колхозой
түрүүшын трактористнууд
болоһон юм. Урдандаа жэл
бүхэндэ мөрөөр алыгай шү-
нэн болохо газар хахалжа,
харталбаа тарилдг вал, тра-
ктортай болохоодо обсоо та-
рижа, малдаа шэмээтэ тэжээл
бэлдэхэ гэһэн зорилго та-
биһаа. Түрүүшээр сэлжэгүй
дээрлээ гараараа сасажэ та-
рилад байгаа юм. Мэжээтэй
обсооо үхэн хонс соо тог-
тоом үхэн соо хажжа, тэрэ-
нээ холбэлдэг. Хонжэ хуули-
нэн обсооо амһартааа хэ-
жэ, урдаа үргэлжлэй сасажэ
ажабал даа. Тэрэ үдэ газар
най элгээгээ эхилһэн
дээрлээ үргэсэ аргагүй бага
байгаа. Убнэ бэлдэхээдээ,
мөрн косилкаар сабахаала,
зарим газарта морилад хара-
дахагүй тооной нэн. Тэжээд,
үбгэн адли хатаагдажа, үд-
лэр гэһын хүрүүнэ сом-
долог бээдэй. Түрүүшн тра-
ктористнуудай ажал нилээд
байгаа.

Үбэлэй хүйтэндэ багахан
шарга зохион дархалдаа, үб-
нэ, зенелөө малшад бай-
рануудар шэржэ абаашааг
болоо. Энэ ажал трактори-
стнуудта тон хуна нэн. Юуб
гэхэдэ, Аа голтой мүлһэн
дээрэ орохо, гарахын угаа
бэрхшээлтэй байгаа. «Бела-
рус» трактор халтираад, шар-
гатай үбнээ мүлһэн дээрэ

Харанхы соо түглын бай-
хан гэрье тойроод, набар-
хан шүргэ зурьна. Тэрэнэй
саанааа олон зоной уужиха,
хэнийшье аалиханаар
аад, хүндөөр болохо дуу-
дана, Ямаршье зөөлхөнэй
юумс соргогтойхоороо сохи-
лондол аяан соностоод,
«Хүрөө! Эднхээ абаа!» —
гэж эр хүнэй шэбэнэн ха-
гад хилгалха дуудлаа, ун-
жагар, ута хүүдэр хорой
дэгүүр юрэл алхаа тооной
гарабашье, найгад гэн тэр-
ниен түшхэ зуураа, «Хү-
рөө!» — гэж дахинаа дабан
уухина.

Тэрэл зура «Хүрөө! Са-
дартын эдүүлээд!» — гэж
хэнийшье бадашаа дууд-
лаа, ушөө гурба-дүрбэн
хүүдэр хорой дэгүүр аби-
ран гараа, Хорой түшгэ-
шье ногиниын хүтэлэ. Нү-
гөөдэн набтаршаг нүхээр
дүнгэлсэнэ. Эдэнэрэй тини-
мэе ходо ошоогүй явтарын,
үнөөхи хорой сооноон хү-
нэй сад байса болон хашха-
ха дуудлаа, энэ тэмтэрэл-
дэн ябаша дүрбөнэй нюр-
гануудаар хүйтэ даашаба
хэбэртэй. Ямаршье ойлог-
доогүй хүсэтэй айдананда
туулагдан, тэдэнэр хаа бу-
тараад, тархингаа хазайн
хан тээшлэ харилдашаа.

Тингээд лэ үнөөхл шэн
балай байхан гэрийн хорой
соо аалин намдуу байдаг
тогтоо. Нэгэ хэды сагай
үнгэрэн холио үнөөхи хор-
ройн хаанна багта нэгэ хүн
бэл болоод, «Ямар амита-
ниын тайлаа, ноогонь
хаанагүй гэжэб?» — гэжэ
хамар дороо гүбэрэн хорой
соо ороод, гэрий хэрэлсы
багшаа нэгэ хүүдэрэй дү-
гдэгшэн хурынь хорой руу
шамдуугаар абиран оро-
хынь хараба. хингалан
уухилхынь дуудлаа, «Эй!
Хэмшин!» — гэжэ байра дэ-
рээ зог татан асуухадань,
үнөөхинь саашаа гүхэ
дуудлаа, аалин намдуу бай-
дал дахинаа тогтообо.

«Ямар амитаниын хүнэй
хоохон хорой соогүүр энэ
орой тэнжэ ябадаг юм?» —
гэжэ эхэл гайханан хэбэр-
тэй эжэлүүдгүй шангаар
дугараад, гэр тээшэ шэг-
лэн, хэдэн алхан хэдэ яба-
тараа, тэр хүмнэй байра-
даа тогтон шагнаархаба. Гэ-
рэй баруугаар зурьшан
шүргэ доро хэбэртэй, гэрнээ
тээ баруун урда хэнийшье
хүүдөөр, бүдхөөр болохоон
дуудлахааа гэрэ, Тэрэ хар-
маан сооноо фонариң гар-
гаад, хорой зүшэн аргаа-
наар, юмнээшье эхэ бол-
гоомжтойгоор лабшаа. Га-
зар руу анхалтайгаар
шүртжэ ябанан хаала, ун-
жагар хара юмнэйн хэбэр-
хынь тэрэ гансааа оёорбо.
Зог татаад, фонирааа носоо-
хоо халана ядан нэгэ бага
зөгсобо.

«Ай бурхан, энэ баһа
юмнэйн гэжэб?» — гэжэ гү-
бэрөөд, тэрэ фонариңаа но-
сообо. Тинхэднэ сула шү-
нэн магнайтай хүн уруугаа
хараад хэбэжэ байа. Унөө-
хи хүмнэй сад үшнээд
дайрагдашанан мэтэ бахар-
дашоод зогсоо байһанаа,
«Болоо хадла амиди ха юм!»
— гэжэ бодоод, энэ, дүтэ
байдаг фельштер намганай-
хи руу харайба...

1. ГОМБЫН ЖАНШАБ.
Одоо даа мээл амидатараа
гүйгөөд, зумбарагай нүхэн-
дэ торожо урбадахадаа,
Жаншаб нэгэ бага нэгэ
ороходол гэрэ, Газар үмхөөд
унашанаа, тэрэ аалиха-
наар ундыхэ, үдэрэй ха-
луун амин үшөөл алдаагүй
газар дээрэ хууринаа оломо
хууба. Тугаар хала толгой
соонь бөөгнэрэн байхан ар-
хин мнан тарашоод, хоёр
сабиргай руун аргайгөөр

лугшажа, мэнэ хая дуудла-
нан хашхараан шэхэндэн
үнөөхлэ соностон байһандаа
ханадаба. «Хүрөө болоо
гээ хамнаб. Хала! Ногтуу-
най эхэдэ. Яаһан бузар
юмзон гэжэб? Алажархөө
гэжэе наа, түрмэлхэ саг ту-
дахан гү? Ай хала! Яаха
болоо гэжэбибиди?»

Убдгөө хоёр гараараа
тээрээд, тээсэггүйгөөр
лугшан байхан толгойгоо
гүнхылган, Жаншаб нилээн
удаан хууба. Сагай ошохо-
до, Худанай гол руу хүннин
тэнгэй нэрюухэн амисхаал
буужа, Ханшабай туранхай
нүргээр хүйтэ даахадал гэр-
бэ. Тэрэ жэжэгд гээд, аали-
ханаар боложо, лэд харан-
хы хүни соо галуудаараа
аниб-ониб гэн байхан тосхон
руу хомхойгоор шэртэн бай-
нааа, марьян нагад тиншээ
алхалба.

Бургаастайда дүтэлхэднэ,
хөйтэ захын гэрий газраа
хэбэртэй олон зон бүрэгэ-
шлэдэн, хармаанай фонариң-
гуудай ошохоонд ниншэ тин-
шээ хүдэлэн байба. Жан-
шаб посхоодой захаар бол-
гоомжтойгоор алханан
ошоод, тэрнине зүшан хар-
анхы соо сагаархан элэр
махан, тугааранга набтар-
хан шүргээ хөйтэ заха-
наан аалиханаар дүтэлэ,
Шагнаархаадаан, олон зо-
ной «Ой-ой!» гэлэн гүбэрхэ
дуудлаа, юмнээшье олгохын
аргай байба. Дуулаа гү-
тангаар толгойгоо нэгээрээ,
хоёр гараараа шүргэ тэм-
тэрээр оной байхан газар-
та дүмүүхэнэр дүтэлэ,
дахинаа шагнаархаба.

— Сангади! Хэды багта
ернэн болонош? — Бургаас-
тэйн болон тэрнине тойро-
лон үшөө хоёр тосхоной
уастково инспектор Шага-
ровай абиан дээр дуудлаба,
Арбан хоёр багта хаш
даа...

— Таа-аа. Хэды хүн
гүйдэлшэн болонош?
— Нэгэл хүн хаш даа.
— Хаш даа гү, али лэд
нэгэ хүн гү?
— Пэд харанхы байгаа
ха юм даа. Нэгэл хүн бай-
гаа хаш даа.

— Хайшаа гүйгөөб тэр-
шн?

— Минин бөшл даа...
Хаанаааа оёорхош? Ха-
ранхы байгаа гэрэ ха юм-
биб. Хурынь хорой руу
абираа ороод лэ тонилоо
нэн. Гүйшөө.

— Шн бу уурла. Нимэ
ушарнуулаһин юмэн гэ-
шынь хуу лэд толорууха
хэбэртэй. Ондлоо зон хара-
даагүй гү?

— Угы. Би уурлана-
гүлбэн даа. Хураха юмээ
хуражал абыт...

— Анна Малсагаевна, юн
бэ?

— Хожом болохогүй юм
гээб даа? Хэжэньхидэйл
эрэтар амиди байһай даа.
Сухаанаа ойлоггүйгөөр шү-
нэн адхарга. Шүһаааа эхээр
гэжэ, Болгоомжтойгоор
амидатор рүмнин абааша-
аши, — гэжэ фельштер на-
ганай үблэгдэн дугархан
элээр дуудлаба. — Ямар бу-
зар бузагай зон гэжэб?
Намшахын наншаа, хэрэл-
дэ, ойдлодоо нэн гэтэй.
Тээ тархиниен юмдэ соо
сохио болонош?

— Нүхэ! Анна Малсага-
евнай! Цыбаанни амбула-
тор руу абаашагы. Санга-
ди, намтай үтэ! Хэбэртэн
газарын хээр бү гэмхэг-
тылши! Бушүү, бушүү!

— Палан Гармаевич, на-
мае тайн даа. Шүһааа ха-
рахаднаа эхэ айдг хүнб.
Зөөсөөм угаа жуу байна. —
гэжэ Сангадин гүйнгар
дугарха айдандаа халта
мэдэжэ алдана Жаншаб-
та дуудлаба.

— Эрэ хүн аад, яһан
ахир амитами! Энэ гэртээ
ороод бай. Хүлээгээрэй. Нү-
гөөдэ гэр руугаа бу ябаша.
Шамтай заабол хөөрлэдэхэ
ёһотойб, — гэжэ Шагдаровай
дуулаа гүтангаар дугарха
шэхээрнэ дүүрэн хүбэн шэ-
хэжэриндэл бүдхээр
Жаншабта дуудлаа, тэрэ
тэмээшлэн, ара гэдэгээр
сухаринаа эхилб. Нилээн
холо болошон хойноо хүл
дээрэ болоод, дахинаа шал
поттуу болошон юм шон-
ги найгаргаһаар посхорд
зүшан зүүлэб.

Тосхоной нүгөө захада
гараад, зарим газартаа ха-
на ханаар унажа эхилдэн
хорой руу ороод, хаана эр-
хэнээ ойлгомо ядлан юм
шэнги хараашалжа байһа-
наа, дороноо абажа ханаа
алдаа, шүдөө хабаран ё-
ло, үхэрэй хашаа зүшан
урагшаа. Томо аад, нил-
ээн хуушархан байһан гэр-
эй арад түглын байһан би-
шан урса гэрий үдэ тэрэ
тулхын ороо. Нилээн удаан
тэмтэржэ, бэдэрнээ одоол
олоод, хармаан сооноо шир-
гэ гарган, Жаншаб лаамла
носообо. Сохонхуудай хэр
найнаар бүгдэлдэгнине
шалгамсаараа, хөйтэ ханын
хажууда табатай бишхан
столон саана ошожо, хүн-
дэр хууба. Тинхэднэ ту-
гаарангаа үбшнөөб гэнтэ
сүлөөрөөд, угаа һонороор
хүдэлжэ эхилдэн толгой
соонь үнн хойлшынь, бүрн
наыншынь, мүнөө удышын-
шынь үдэлдэлд нэгэрхэдэл
гэб...

Гүн хара ой тайгаар бүр-
хоогдэлэн үндэр хадануудаар
Хара-Хүнды гурбан хайху-
һаа хүрээлэгдэнхэй юм.
Гансал урда талааа нэм-
жээр урган Худанай голоор
халааладаг. Хэдынйишье
сагта энэ дошхон халхин
үлээдэггүй, ямаршье ган
гасуурта хүрлэннине шин-
тэй байдаг. Нимэл халань
элээр хүлнэгсанаа хойшо
бураад угсаатан энэ Хүн-
дыдэ үбэлдэгд, зүн боло-
ход, эндишн сабшалангынь
уналжа, ямаршье жэлэй ту-
даа хаа, элбэр байн ургаса
хуража абадаг байгаа ёһот-
ой. Эгээл энэ Жаншабай
бага наһан үнгэрөө, байхан
лэ хаа бэлэ даа! Тээд тэрэ
сэг яһан түргөөр үн-
гэршээдэг гэжэб?

Жаншабай нал арбан та-
батай боложо ябадаһан,
нааһианаар ажаллаха бай-
хан эхэн гэнтэ хүндөөр
үбшлөөд, наһа бараашан юм.
Ушөө бага байхадань,
эсөгвин гэнтин аюулаа
наһа бараһан хадань, бүрн
тэрэ үдэ туранхай аад,
арьягар үндэр хууцун
болошон Жаншаб бодоол-
гөнэй үлөөдэрнине үншэрнэ-
нөө угаа элээр ойлгоо бэлэй.

— Жаншаб! Шинин эхэ,
эсэгшин үгтэй зон бэшэ
байгаа. Мүнгэ танга эхээр
суглуулаашьегүй наа, мэл
адууһатай, Бургаастайда ла-
рагаар түхээрнэн бусатай,
Түрэл зон сооһоонин гэхэдэ,
би гансаараа үлөөб. Намаяал
хаража ябагүй нааһини,
шамда хүндэл байха. Ойлго,
Жаншаб! Шинин хууцун
наһанда хүрөөгүй халашин
зөөрн зөөшынине хараха
хүн хэрэгтэй бишби даа...
гэжэ эхын бүлэ хууцун
Гатабай Шодор Жаншабын
анхалтайгаар адаган хэ-
лээ бэлэй.

Жаншабта хамаан байха
бэшэ даа... Сононой зүблэ-
лэй секретартай аймагнаа
эрхэн нэгэ эканэр, Шодор
ахай гэхэ мэтэд ерээд, «опе-
нун, опекун» гэжэ байжа
дарья табилдахадань, «зүб-
шоонэб» гэншүүгээр тол-
гоого гунхагад, гунхагад

гүүлэн хуугаа бэлэй, Саа-
шада Шодор ахайн байла-
шынь хүрхэй эзн бэшэ бай-
нанин гансата тодороо
нэн. Хоройгоор дүүрэн мөө-
рлэджэ, мааралдажа бай-
хан малынь бага сагаар
үсөөржэ, «Нөөсэлэлгын дэ-
бэр» гэжэ гаршатай боро
дэбэр Жаншабта харуу-
лаа. «Ханаагаа бү зобол!
Энэһинээ бата юмэн бай-
хагүй!» — гэжэ Шодор ахайн
Жаншабта эмнигшэ нэн.

Саашаа — улам саашаа:
харлажа үдлэгүй дараанса
хушалтатай үшөөл шэнээрэ
байхан гарын байн харуу-
һагүй байха бүрээ дорой-
тожо, хорой, хашаан, ун-
жа, зоной хэлсэн боло-
һоор үншэй юм. Тингээшье
шье арай шамай найман
класс дүүргэд, Жаншаб
нүргүүлнэ хайба, Тракто-
ристын курсдаа хуража,
Бургаастайгаа бусаад, мүн-
нөө болотор энэ ажадаа
ябана...

Хэжэнтээ бусахадаа,
Жаншаб эхэ шиндэнги яба-
ба. Зарим зон Шодор ахай-
наа зөөриэ ходожо аба
гэжэ ааха зуураа, зөөрини-
шнэ үрхэхөө бэшэ байн юм-
с хэзэгүй гэжэ байгаад
заадаг байба. Өөрөөшье бо-
лоод үзэхэднэ, эдэ зон зүб
хэлхэн шэнги байдаг бэ-
лэй. Ермээрээ, Шодор
ахайнаа үнөөхи «Нөөсэлэл-
гын дэбэр» гэлэһынэ эрн-
бэ. Нүгөөшье эхэл хэжэ-
лэнгээр хууцун хаража бай-
ханаа, мнһдэ гээд, холо
сугуртай байдаг хомоолой
һугалгы тайлажа, нэгэ ба-
га бэдэрээд, тэрэ борохон
дэбэр гарган харбайба.

Гадарынь ираад хараха-
дань, өөрнө нэрэ бэшэ-
тэй байба. Саашан шудал-
хадань, хирэ болоод лэ мүн-
гэн оруулагдадаг, найман
наһаад үзэхэднэ, ямар нэ-
гэ үхэршье гү, али хон-
ной олоо түшлэһэн болзор-
той эдэ хүмэлтэнүүд эхэ
туддаг байшаа. Тинхэднэ
ханаагаа амарһануу боло-
жо, энэһээ өөртөө абаад
байдаг болохонин гэжэ мэ-
дүүлэхэднэ, Шодор ахайн
дахин анхалтайгаар шэр-
тээд, «эй яахал! Абаад бай-
гыш даа. Ямар тимэ муу-
хай зон шамданин энэ тэрэ
юмэе шашаа гэжэб?» —
гэжэл гэнтэ бүдхэн боло-
шон хоолойгоор абаа гараа
лэн.

Тэрэ гһээр хэлэн жэл үн-
гэрөө. Жаншабай туулин
наһанда хуурд абахадаһан,
түргэн бадагана нэрбэлэ-
жэ, Шодор ахайн мордо-
шоо. Одоол тинхэдэ өөр
тухайгаа өөрөөл ханаагаа
зобохо, тэрэн тухай наһа-
гаа зобохо хүн үгы болоо
гэжэ элээр ойлгобо. Хүдоо-
лэгтэй нүүлдэ элэрхэднэ,
Жаншабын нилээн байн,
мүнгэ тангаар элбэг хүн бай-
шаба. Өөрөө өөртөө мэдэл-
тэй эрхэтэн болошон хадаа
энэ зөөринэ Жаншабай гар-
та ороһоон, мэнэ абадшынь
налга, бага багашынь элэ-
— хамаагүй гэжэл гүмэр
хууцун ойлгобо. Тинхээрээ
хүн маялшынь хууцунуу,
Хара унда хууца дуратай
хэдэн хууцунуу дахулаа,
хууцун үдэртөө тосхон
сохуур шүуян ябалга бодо-
лохонь, уастково Шаг-
даров сомоной зүблэлдэ
дугдажа асаралд, шанга-
наар хөөрлэдэн юм. Энэ-
нэй нүүлдэ олон зоной хара-
хаар, мэдэхээр нигэжэ яба-
ха болгошье наа, Сайшан
соогоо бэшэ, харил арадань
табатай бишхан гэр соо-
гоо үнөөхи нүхдөөрөө сэн-
гэдэг, сагай эрхэдэ, зарим
басагадынь тиншээ шагаадг
болошон юм. Ямар сэг бай-
наб гэжэ эднэр хараха бэ-
шн даа — тарья хураалтын,
нооно хайшалагтын, тэжээл
бэлдэлхын халуун хаһада-
ны хушнээдэг туладань,
нинтын эмхнүүд анхараала
эжэлүүдгүй хандуулаа юм
ааба. Нигэжэл совхозой
номсомолой комитетэй сек-
ретарь Цыбаан Батувей Жан-
шаб Гомбоев хоёрой харгн-
нууд урда урдаһаа туданан
юм.

(Үргэлжэлэһынь хожом
гараха.)

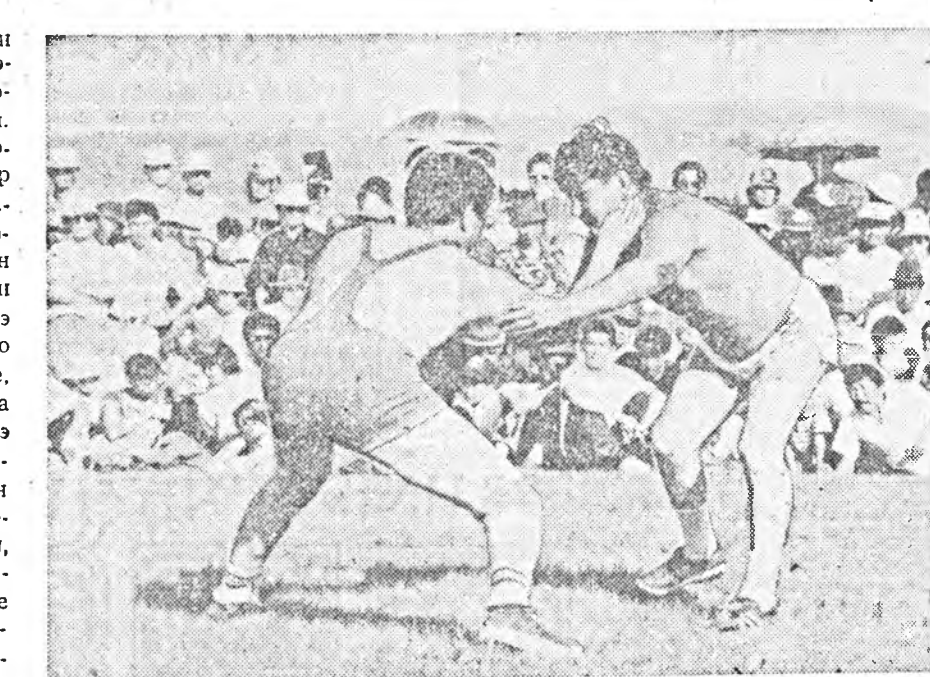
үрүнүүдэйн улайха эхилжэ
үдэл фосфорно-калийна
үтэгжүүлгээр шэмьсн дээ-
шэлүүлхэдэ байн юм.
Ургалгынаа түрүүшын
халдаа фосфорно тэжээлээр
дугадаһан томалд уадаа-
хынь халанхуудань энэ
үтэгжүүлгэ оруулаа наа-
гын. Улаанаар эдэшэнэ.
Фосфорно дугадаһан то-
малд наһаһадын хара-
ноогоон үнгэтэй байдаг. Ха-
рин каллар дугадаһан то-
малд эшнүүд, наһаһа-
нууд улаанаар ургадаг, ша-
ра-хүрүн үнгэтэй болоод,
уурьха хаташадаг юм.
Азотко дугадаһан тома-
лд эшнүүд ургахаа боли-

XVII жарнааһ уһан харагшан таһаа жэл (1993 - 1994 он)						
ЗУНАЙ ҺҮҮЛ ШАРАГШАН ХОНИН ҺАРА (АВГУ)						
Монгол литэ	15.	16.	17.	18.	19.	20.
Европын литэ	2.	3.	4.	5.	6.	7.
Тараг	ДАБАА	МАГМАР	ЛХАГБА	ПҮРБЭ	БААСАН	БИМБА
Нэрэ	ҺАРА	МАРС	МЕРКУР	ЮПИТЕР	СОЛБОН	САТУРН
Хээр	ПОНЕД	ВТОРНИК	СРЕДА	ЧЕТВЕРГ	ПЯТНИЦА	СУББОТО
Үнгэ	ХҮХЭГШЭН	УЛААН	УЛААГШ	ШАРА	ШАРАГШАН	САГААН
Хээр	ТУУЛАЙ	ЛУУ	МОГОЙ	МОРИН	ХОНИН	БИШЭН
Мэнгэ	4НОГООН	3ХҮХЭ	2ХАРА	1САГААН	9УЛААН	8САГААН
Һуудал	ОГТОРГОЙ	УНАН	УУЛА	МОДОН	ХИИ	ГАЛ

ГЭСЭРЭЙ ТУГ-АГАД

Гэсэрэй туг хадаа өөрын
онсо шэнжэтэй, хүр хүлдэ-
тэй, түхэл малтай юм. Тэ-
рэ номин сэнхир үнгэтэй.
Энэһе номин сэнхир огтор-
гойн үнгэ болоно. Улыгэр
домогой ёһоор, Гэсэр баа-
тар хадаа хурмаста тэнг-
рин хууцун гэжэ. Тинн
арад түмэндэ тохолодоһон
хүндэ хүшэр үе сагта тэрэ
газарта буужа, хүн зондо
үнэн зүбөө, байн байханинэ,
зод жаргалынь үршөөдэг ха
юм даа. Энэ туг үзүүртээ
гурбан шушууртай. Нэгэ-
дэхэр, энэһе түб Азиян
арадуудай оюун ухаан бо-
долой, соёлой нингэ нэгэн,
таһаршагүй байһынь харуул-
на. «Гэсэрэй» гурбан наһаа-
— түбэд, монгол, бураад —
һүлдэлнэ гэжэ. Хоёрдо-
хор, гурбан газарта — Бу-
раад Республикдаа, Агын
ба Усть-Ордын автономно
округуудта таһалагданан бу-
раад арадай таһаршагүй нэ-
гэдэлтэй байһынь гэршэлэ
бшуу. Газар, наран, гал дү-
лэн тэрэн дээрэ зураатай.
Хажуудань хуушан монго-
лоор «Гэсэр» гэжэ бэшэ-
тэй.

Арадай эртэ урдын ёһо
зашлануудай наггинаар са-
хигдажа байдаг Шэтын ол-
ластин нотатуудаар үнэг-
эрэн асаргадад, Гэсэрэй туг
аглар байхан Ага нутагта
хадагалагдажа байна. Нангин
тугынь энэ асаралтын үедэ
Гэсэрэй нааданууд үнэгэр-
дэб. Эрын гурбан наадан
— бүхэ барилдаан, хүр хар-
балга, мори урилдаан — сүг-
ларагшадые эхэтэ һонир-
хуулаа, Ушарын гэхэдэ,

гаисал Агын баһа, энэ баһа
барилдаашад, ймнэй ажал хэрэг,
харбагшад бэшэлднүүд, дутуу ду-
рдад ороной, нэһе мэдэнэ. Тинн
бухшүүд, мэргэ, шиндхэдэггүй
ла туршанан бэшэлднүүдэй үсөөр
дондо жэл Яролшооржо байдаг.
һон Гэсэрэй наһаадаагүй хүн бүхэ
ша Алесандр Гүд лэ, урма зоригс
лэ тэрэ жэлдэ бэли даа.
зунай найрай үб гэхэдэ, нимэ-
тэй шиндхэдэггүй асаралтын
болошон Алдар дундаригүй гээд
пов, Агын округн туулиһана урда-
хин чемпион Цыбүгэл.
нов, эндишн наһа хэбэшье уншөө
барилдаашад л дугаһаа гэхэдэ,
Рыгзенов, Баддеев оуиһерситетэй
тов болон бусада хэжэ юмэн хэжэ.
шанга тэмээл бэр хараалагдана. Му-
ларагшадые шиндхэмнэй факультет
соло дуудуула, йотерин онһон, тэ-
рэ аһаагарагшад хууцун
Спортин габэһынээ хууцун
Мүнхэ-Бадраа, Тинхын тула
пов, улахооронд нүүл багаар дууда-
сай спортин ма-
талья Болотгоуураһалсай байһангы
Бадмацренова, йи уиһерситетсэе ар-
Жигжитова, Бадмацренова, йи уиһерситетсэе ар-
санов, спортин Рүгүнөөр тэмээл
Баяр Баденов, йотерин хууцунуу
маслов гэгшэдэ, йотерин улаа хэрэг
луу мэргэшүүд
дээрэ гараба.
Агын округой анхал тулада
ла, Зугаалай, Усть-Ордын
дуутай нотагуулаа бэлдэн
шэ, хатарша республикын 70 жэл-
рүүлэн эрэлэн

Илашадта 2
тухариг болон
гүүд, шангууд
ЗУРАГУУД
раахай дээрэ;
даанда шалгар
Гончигжапов Б
тов хоёр барил
В. МАТВИ

Зуһаландаа газарай эдээ ургуулагшадта

ҮТЭГЖҮҮЛГЭ ТУХАЙ

Газарай хурынь үтэг-
жүүлэгүй ходо элдүүлжэ
байхад уржэлдын дошоо-
дог юм. Үхэрэй, мориной
шөхөөр шүбүүн аргаар
үтэгжүүлхэдэ газарай шэмэ
хадар-зунай үдэл нилээд
дээшлэл байна.

ТОМЛТ ургалгынаа тү-
рүүшын хадаа азотно, фос-
форно, уадаһаа халанхуу-
таа азот, фосфор, калий

мэтэ тэжээлүүдээр дута-
ладаг. Эдэ бүхэ тэжээлүү-
дэй наг шөхбэ соо байһан
дээрээхэ тэрэгээр газар
үтэгжүүлхэдэ эхэ байн юм.
Ургалга минеральна үтэг-
жүүлгэ баһал эхэ найнаар
бөөдэ шэнгээдэг байна.
Тинмэнэ газарай эдэһэй
рассадые үтэгжүүлгэднэн
далан дээрэ хуулагдаа-
тэрэ түрүүшын лэ үдэрөө

азотно-фосфорно, калийна
тэжээл абажа эхитхэ боло-
но. Наг шөхбэтэй хурыһан соо
минеральна үтэгжүүлгэ
сруулаха томалд байн ур-
гаса абадаг байна. Помн-
дорой эшнүүдые хуулаха-
һаа урда гансал азотно гү,
али ади хэмжэһэнэй фосфор-
но, калийна үтэгжүүлгэ
оруюула хэрэгтэй. Харин

шодог, наһаһадын тэрэл
ногоон, шаар үнгэтэй боло-
дог байна.
Томалд байн ургаса аба-
хын тула 10 литр унан соо
10 грамм мочевина, калини
10 грамм даһа, гранул бол-
гоһондоо 10—15 грамм су-
перфосфат хэмэ худхаад,
үтэгжүүлхэ хэрэгтэй.
Суперфосфат унан соо
муугаар хайладаг юм. Тин-
мэнэ тэрнине 6—8 часай
туршада халуун унан соо
байлгананай һүүлээр, хахад
час соо бусалгагы. Номэл-
тэ эдэ тэжээлүүдынь наг
шөхбэтэй нэлгэлдүүлэн үтэг-
жүүлхэдэ байн юм. Үхэрэй
1 килограмм нойтон шабаа-

һа 10 литр унан соо 2—3
сүүдхын туршада байлажа
ерээд, ургамал бүхэндэ 0.5—
1 литр унанай хүрэхөөр
уналагыт.

ҮГЭРСЭ хуулахадаа, ху-
рһэнэһын дээдэ хубида наг
шөхбэ тараха хэрэгтэй. Юуэ
гэхэдэ энэ үтэгжүүлгэ ха-
даа гансхынь байн тэжээл
боложо үгэдэг бэшэ, мүн
хурыһан соо дулаа баридга,
агаар шэнгээдэг байна.

Наг шөхбэе уһатай холбод
үтэгжүүлхэдэ байн байдаг.
10 литр унан соо 1 кило-
грамм үхэрэй шабаана гү,
али 2 литр унан соо 1 ки-
лограмм шүбүүн аргал
хэмэ худхаад, 2 дүрбэлжэн

метртэ 10 литр энэ холисын